

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУКУКИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

6 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 6, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 6, ISSUE 1

TOSHKENT-2021

Мундарижа

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

- 1. БЕКОВ Ихтиёр Рустамович**
СИЁСИЙ ПАРТИЯ ФРАКЦИЯЛАРИНИНГ ҚОНУН ИЖОДКОРЛИГИ
ЖАРАЁНИДАГИ ИШТИРОКИ.....8
- 2. ЮЛДАШЕВ Джахонгир Хайитович**
ФУҚАРОСИЗЛИККА ДОИР МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ МИЛЛИЙ
ҚОНУНЧИЛИК НОРМАЛАРИНИ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРГА МУВОФИҚЛАШТИРИШ
МАСАЛАЛАРИ 16
- 3. МАХМУДОВ Алишер Абдусалимович**
ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ МУСТАҚИЛЛИГИ – ҚОНУН
УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ГАРОВИ.....22

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

- 4. ХОМИДОВ Элдор Олимович**
ДАВЛАТ ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ
АМАЛГА ОШИРИШ УСУЛЛАРИ.....28
- 5. БАРАТОВ Миродил Хомуджонович, КВИТКОВ Ярослав Михайлович**
ТАДБИРКОРЛИК ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИНИ КОДИФИКАЦИЯЛАШ
МАСАЛАЛАРИ ХУСУСИДА АЙРИМ ФИКР-МУЛОҲАЗАЛАР37

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

- 6. АБДУРАСУЛОВА Қумринисо Раимқуловна, ТОШПУЛАТОВ Акром Икромович**
МОДДИЙ ВА ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚНИНГ ЎЗАРО АЛОҚАДОРЛИГИ
(ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ ВА ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ МИСОЛИДА) 43
- 7. САГДУЛЛАЕВ Фатхулла Шукруллаевич**
ҲОКИМИЯТ ЁКИ МАНСАБ ВАКОЛАТИ ДОИРАСИДАН ЧЕТГА ЧИҚИШ
ТУШУНЧАСИ ЮЗАСИДАН АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР51
- 8. АБДИКАДИРОВ Абдурахман Романович**
ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ИНСОН ҲУҚУҚ ВА
ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ.....57
- 9. ХАЛИЛОВ Акрам Утамуродович**
АККРЕДИТАЦИЯДАН ЎТУВЧИ ТАДҚИҚОТ ЛАБОРАТОРИЯЛАРИНИНГ
ҲУЖЖАТЛАР ТИЗИМИ62

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

10. САТТОРОВ Дилшод Юлдашевич

МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ
АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ71

11. МАҲАМАТОВ Махмуд Махаматаминович

ЕВРОПА ИТТИФОҚИ МЕҲНАТ ҲУҚУҚИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ78

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

12. GAFUROVA Nozimakhon, ALMOSOVA Shahnoza

PRACTICAL ASPECTS OF THE CONCEPT OF THE RULE OF LAW.....84

13. АЧИЛОВА Лилия Илхомовна

ТУРИЗМ ВА МЕҲМОНХОНА САНОАТИДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ:
ҚИЁСИЙ ТАҲЛИ92

14. ТОШМАТОВА Висола Икром кизи

ПАНДЕМИЯ COVID 19 И ЕЕ МЕРЫ В РАЗНЫХ СТРАНАХ МИРА99

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

АЧИЛОВА Лилия Илхомовна

Тошкент давлат юридик университети «Бизнес ҳуқуқи» кафедраси доценти,
юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (Phd)
E-mail: Liliya.achilova@mail.ru

ТУРИЗМ ВА МЕҲМОНХОНА САНОАТИДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ: ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): АЧИЛОВА Л.И. ТУРИЗМ
ВА МЕҲМОНХОНА САНОАТИДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ: ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛ // Юрист
ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 6 (2021) Б. 92-98.

 6 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-6-13>

АННОТАЦИЯ

Мақолада муаллиф рақамли туризм, унинг бугунги кундаги салоҳиятини Ўзбекистон ва хорижий мамлакатлар мисолида таҳлил қилади. Пандемия шароитида рақамли иқтисодиётнинг аҳамияти хусусида сўз юритади.

Калит сўзлар: рақамли иқтисодиёт, туризм, рақамли туризм, “Туризм 4.0”, сайёҳлар, онлайн платформалар, мобил иловалар.

АЧИЛОВА Лилия Илхомовна

Доцент кафедры «Бизнес право»
Ташкентского государственного юридического университета,
доктор философии по юридическим наукам (PhD)
E-mail: Liliya.achilova@mail.ru

ЦИФРОВАЯ ЭКОНОМИКА В ТУРИЗМЕ И ГОСТИНИЧНОМ БИЗНЕСЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

АННОТАЦИЯ

В статье автором рассматриваются цифровой туризм, его нынешний потенциал на примере Узбекистана и зарубежных стран. Обсуждается о важности цифровой экономики в условиях пандемии.

Ключевые слова: цифровая экономика, туризм, цифровой туризм, Туризм 4.0, туризм, онлайн-платформы, мобильные приложения

ACHILOVA Liliya

Associate professor of Business Law Department at
Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law
E-mail: Liliya.achilova@mail.ru

DIGITAL ECONOMY IN TOURISM AND HOTEL INDUSTRY: A COMPARATIVE ANALYSIS

ANNOTATION

In the article, the author examines digital tourism, its current potential on the example of Uzbekistan and foreign countries. It talks about the importance of the digital economy in the context of a pandemic.

Keywords: digital economy, tourism, digital tourism, Tourism 4.0, tourists, online platforms, mobile applications

Сўнги йилларда туризм соҳасини кенгайтириш, меҳмонхоналар тизимини такомиллаштириш бўйича салмоқли ишлар амалга оширилди. Мазкур соҳани ривожлантиришга қаратилган бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 январда “Ўзбекистон Республикасида туризмни жадал ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5611-сон Фармони эълон қилинди. Фармонда илк бора электрон кириш визаси турларини бериш тизимини жорий этиш белгиланди. Шунингдек, Фармон билан 2019-2025 йилларда Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини ривожлантириш концепцияси тасдиқланди [1].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 13 августдаги “Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5781-сон Фармони ҳам туризм ва меҳмонхона саноатига электрон виза, электрон тижорат ва онлайн савдонинг жорий этилишига кенг йўл очиб берди [2].

Расмий маълумотларга кўра Ўзбекистон жуда катта туризм ва рекреация салоҳиятига эга, унда жами 7,4 минг маданий мерос объектлари мавжуд, улардан 209 таси тўртта музей шаҳарлар – “Хива шаҳридаги Ичан-қалъа”, “Бухоро шаҳрининг тарихий маркази”, “Шаҳрисабз шаҳрининг тарихий маркази”, “Самарқанд шаҳри” ҳудудида жойлашган бўлиб, ЮНЕСКО бутунжаҳон мероси рўйхатида киритилган.

2010-2017 йиллар давомида туризм хизматлари экспорти ҳажми икки баравар ошди ва 2017 йилда 546,9 миллион АҚШ доллари, 2018 йилда эса – 1 041 миллион АҚШ долларини ташкил этди. 2016 йилгача хорижий ташриф буюрувчилар сонининг ўсиш суръати ўртача йиллик 8 фоизни, 2017 йилда – 7 фоизни ташкил қилиб, 2,69 миллион нафардан ошди. 2018 йил якунлари бўйича республикага 5,3 миллион хорижий туристлар ташриф буюрди. Хусусий секторни қўллаб-қувватлаш ва муҳофаза қилишга қаратилган чоралар кўрилгани натижасида, 2015 йилда 398 тани ташкил қилган туризм ташкилотлари сони 2018 йил якуни бўйича 950 тага, меҳмонхона хўжаликлари сони – 661 тадан 900 тага етди.

2018 йилда кириб келаётган хорижий туристлар сонини икки бараварга оширишнинг муҳим омиллари сифатида виза режими, Ўзбекистонда бўлиш қоидалари ҳамда тадбиркорлик фаолиятини олиб бориш тартиби соддалаштирилгани, туризм соҳасида инфратузилмнинг ривожланиши ва туризм салоҳиятини тарғиб қилиш чоралари кўрилгани кўрсатиш мумкин, шу жумладан:

қўшимча 9 та (умумий 18 та) давлатга визасиз режим жорий этилгани, фуқароларига кириш визаларини беришнинг соддалаштирилган тартиби жорий этилган давлатлар сони 12 тадан 50 тага кўпайгани;

электрон кириш визаларини расмийлаштириш ва тақдим этиш тизими ишга туширилгани, Ўзбекистон ҳудудидан транзит билан ўтаётган 101 давлат фуқароларига Ўзбекистонга визасиз кириш, вақтинча бўлиш ва фуқароларни ўтказиш пунктлари орқали чиқиб кетиш тартиби жорий қилингани;

хорижий фуқароларни республика ҳудудида вақтинчалик рўйхатга олиш тартиби соддалаштирилгани, мазкур тартиб “Е-MENMON” тизими орқали тўлиқ электрон шаклга ўтказилгани;

меҳмон уйларини сертификация қилиш тартиби бекор қилингани;

республика ҳудудига олиб кириладиган 8 ва ундан кўпроқ йўловчи ташишга мўлжалланган туристик классдаги автотранспорт воситаларини сертификация қилишнинг янги механизми жорий этилгани ҳамда бунинг натижасида 2018 йилда туристик класс автотранспорт воситаларининг парки 128 донага кўпайтирилгани (47 автобус ва 81 микроавтобус) [2].

Албатта, туризм ва меҳмонхона соҳаларига рақамлаштиришнинг жорий этилиши бежиз эмас. Бугунги кунда жаҳонда рақамли иқтисодиётнинг ўсиши тенденцияси кузатилмоқда.

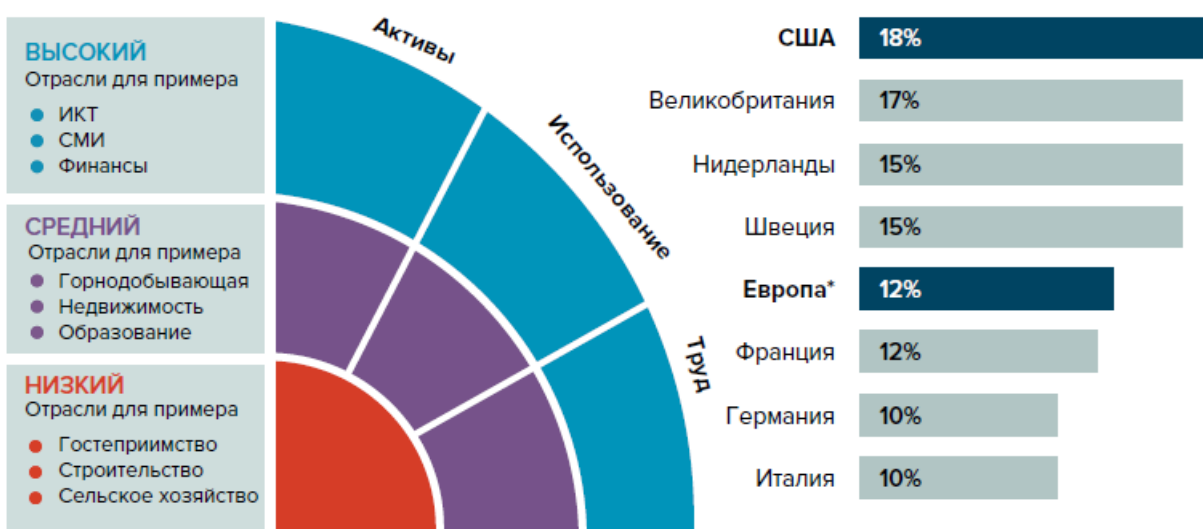
Халқаро статистик тадқиқотлар ҳам шуни кўрсатмоқда. Жумладан, McKinsey компанияси томонидан Европа Иттифоқи иқтисодиёти хусусий секторини рақамлаштириш даражасини таҳлил қилиш мобайнида рақамлаштиришнинг молия, телекоммуникация, ОАВ тизимида юқори, тоғ-кон саноатида ўрта, қишлоқ хўжалиги, қурилиш, **туризм** каби соҳаларда эса паст даражада эканлигини аниқлаган. Таҳлил натижаларини қуйидаги жадвалда кўришингиз мумкин [3]:

РИСУНОК 5.2 Индекс цифровизации промышленности

Индекс цифровизации промышленности MGI содержит 20 показателей для измерения цифровых активов, использования цифровых технологий и «цифровых работников» в каждой отрасли экономики

Индекс цифровизации европейской промышленности MGI

Доля реализованного потенциала цифровизации

Шунингдек, таҳлиллар ҳатто рақамли иқтисодиёт бўйича етакчи бўлган минтақа ва давлатлар ҳам рақамли технологияларни жорий этиш бўйича бор салоҳиятини ишга сола олмаётганлигини кўрсатмоқда. АҚШда рақамли технологияларнинг жорий этилганлик даражаси 18 фоизни ташкил этса, Европада бу кўрсаткич 12 фоизни ташкил қилмоқда, холос [4].

Бироқ шунга қарамасдан глобал миқёсда рақамли технологияларнинг турли тармоқларга кенг жорий этишнинг ижобий тенденцияси кузатилмоқда. Айниқса, мазкур ҳолат туризм соҳасида ўз ифодасини яққол топмоқда. Смартфонларнинг кенг тарқалиши, борган сари уларнинг ҳамёнбоп ва фойдаланишга қулайлашиб бориши бу жараёнларни тезлаштирмоқда. Жаҳон иқтисодиётида онлайн сайёҳлик хизматлари бозори энг тез тараққий этаётган сектор ҳисобланади. Ушбу жараёндан юртимиз ҳам четда қолаётгани йўқ. Бунини юқорида келтирилган юртимизга ташриф буюраётган хорижий сайёҳлар статистикаси тасдиқлаб турибди.

Афсуски, коронавирус пандемияси тез суръатларда ривожланиб бораётган халқаро туризм соҳасига катта зарба берди. Economist Intelligence Unit (EIU) таҳлилчиларининг фикрича, пандемия сабабли туризм саноати 80 млрд АҚШ доллари миқдорида эҳтимолий зарар кўриши мумкин. Коронавируснинг янги турлари ва ўчоқлари пайдо бўлиши давом этаётганлиги сабабли бугунги кунда ҳам сайёҳлик оқими пастлигича қолмоқда [5]. Мамлакатимизда ҳам мазкур соҳа ички туризм ҳисобига яшаб келмоқда.

Пандемия сабабли юзага келган ҳолат хорижий сайёҳларни жалб қилиш учун давлатлар ўртасида кескин рақобат юзага келишига олиб келади. Айнан миллий туризмнинг рақамлаштирилишига туризм соҳасининг рақобатбардошлигини оширишга хизмат қилиши мумкин.

Н.Н.Шаховалов ўзининг “Туризмда интернет технологиялари” номли ўқув қўлланмасида таъкидлашча, бугунги кунда туристик битимларнинг 64 фоизи Интернет орқали амалга оширилаётган бўлса, бошқа соҳаларда бу кўрсаткич 30 фоиздан 40 фоизгача бўлган оралиқни ташкил қилади [6].

Туризм соҳасини рақамлаштириш орқали сайёҳларни кенг жалб қилишга бўлган кураш аллақачон бошлаб бўлинган. Буни бир нечта Осиё мамлакатлари мисолида кўриб чиқишимиз мумкин.

2018 йилда Шри-Ланкада сайёҳлик йўналишининг жозибадорлигини оширишга қаратилган кенг миқёсдаги рақамли промоушн ташкил қилинган бўлиб, у туфайли мамлакатга қўшимча 2,5 млн. сайёҳ жалб қилишга муваффақ бўлинган. Шри-Ланканинг сайёҳлик бўйича минтақадаги рақобатдоши Индонезияда эса Indonesia Travel Exchange (ITX) орқали пентхаус ва виллаларга жой буюртма қилиш бўйича махсус ички тармоқни йўлга қўйди. Тармоққа 2000 дан ортиқ турли уй-жой ва меҳмонхона эгалари аъзо бўлдилар.

Камбоджада эса Cambo Ticket платформаси яратилган бўлиб, мазкур платформа бўйича электрон почта орқали нафақат Камбоджадаги, балки унга қўшни Лаос, Таиланд ва Вьетнам давлатларидаги паромлар, автобуслар ва хусусий такси хизматларига ҳам буюртма бериш мумкин.

Тайванда ҳам “Local Alike” номли стартап йўлга қўйилган. Мазкур стартап маҳаллий сайёҳликнинг янги концепциясини илгари сурди. ҳам “Local Alike” онлайн-платформаси доирасида компания сайёҳлик хизматларини кўрсатиш бўйича бутун дунёда бўйича маҳаллий аҳоли вакиллари бирлаштириш ва уларга маълумот беришни режалаштирган.

Франциянинг “Tripnparty” платформаси эса дунёнинг исталган давлатидаги аутентик барлар ва пабларни топишга ёрдам беради. Аҳамиятли жиҳати эса бу барлар фақат маҳаллий аҳоли учун яхши таниш бўлади.

Рақамли туризмнинг афзалликлари ташриф буюрувчи сайёҳлар сонида ҳам ўз ифодасини топиб бормоқда. 2019 йилда 2018 йилдан фарқли равишда сайёҳларнинг туризм юқори даражада рақамлаштирилган давлатларга ташрифлари сони ўсиши кузатилди. Уларга қуйидагилар киради: Хитой (+14 фоиз), Германия (+11%), Корея Республикаси (+42%), АҚШ (+16%), Исроиль (+24%), Франция (+12%), Канада (+14%), Швейцария (+12%), Швеция (+50%), Бельгия (+25%) [7].

2019 йилда 74 фоиз сайёҳлар ўз саёҳатларини онлайн-тизимлар орқали режалаштирдилар. Европада саёҳатчиларнинг учдан бир қисмигина компанияларнинг офисларига анъанавий тарзда мурожаат қилмоқда. Қолган қисми эса онлайн хизматлар ва мобил иловалардан фойдаланган ҳолда ўз саёҳатини мустақил равишда амалга оширмоқда. Буларнинг барчаси электрон тижорат ва рақамлаштиришнинг туризм соҳасига чуқур кириб бораётганини кўрсатади.

Афсуски, “COVID – 19” глобал пандемиясининг бошланиши туризм бозори ва унинг ривожига жуда катта зарба берди. БМТ Жаҳон сайёҳлик ташкилоти (UNWTO)нинг маълумотларига кўра 2020 йилда туризм соҳаси статистикаси Ташкилот кузатувларининг бутун даври мобайнида юритилган статистикага қараганда энг ёмони ҳисобланади. 2020 йилда сайёҳлар сони 2019 йилга нисбатан бир миллиард киши (74 фоиз)га тушиб кетди. Жаҳон туризми даромади 1,3 триллион АҚШ долларига қисқарди, туризм соҳасида мавжуд бўлган 100-120 миллион иш ўринлари қисқарди. Ташкилот мавжуд вазиятнинг 2023 йилга қадар ўнгланишини тахмин қилди [8].

Аммо янги коронавирус инфекциясининг мутацияга учраши ва уларнинг янгидан-янги ўчоқларининг пайдо бўлиши мазкур тахминларнинг рўёбга чиқишини шубҳа остида қолдирди. Жаҳон сайёҳлик ташкилотининг маълумотларида кўрсатилишича, 2021 йил 1-чорагидаги туризм кўрсаткичи 2020 йилнинг шу даврига нисбатан 180 млн. киши (83 фоиз) га кам бўлди. Мазкур тушишнинг энг кўп зарари – 94 фоиз Ўзбекистон бевосита алоқадор бўлган Осиё-Тинч океани минтақасига тўғри келди [9].

Шундан келиб чиққан ҳолда юртимизда пандемиянинг туризм соҳасига нисбатан салбий таъсирини камайтириш мақсадида бир қатор норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар қабул қилинди.

2020 йил 29 майда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Коронавирус пандемиясининг салбий таъсирини камайтириш учун туризм соҳасини қўллаб-қувватлашга доир кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-6002-сон фармони эълон қилинди. Фармонга мувофиқ соҳада фаолият юритувчи бизнес субъектларига кўплаб имтиёзлар

берилди. Фойда солифининг 50 фоиз камайтирилиши, зарарни кейинги даврга кўчириш ҳуқуқи, сайёҳлардан олинадиган йиғимни тўхтатиб туриш, олиб келинган сайёҳлар учун мукофот тариқасида субсидиялар бериш, туроператорларнинг авиа ва темирйўл чипталари учун харажатларини субсидиялар билан қоплаш, туроператорлар, турагентлар, шунингдек, меҳмонларга тунаш учун жой берувчи корхоналар учун қўшимча ёрдам чоралари шулар жумдасидандир. Бундан ташқари туроператорлар ва меҳмонхоналарга харажатларни маълум даражада қоплаш ва ходимларга маош бериб турилиши учун Туризмни ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш жамғармасидан фоизсиз қарзлар ажратилиши ҳам белгиланди.

Бошқа иқтисодий соҳалардан фарқли ўлароқ туризмни тиклаш ва жонлантириш бевосита туристлар оқимига, соҳадаги хизматлар экспорти ҳажми эса – хориждан ташриф буюрган фуқаролар сонига боғлиқ. Юқорида қайд этилган фармон имзолангач, кўп ўтмай орадан кўп вақт ўтмай 2020 йилнинг 19 июнида “Туризм соҳасини санитария-эпидемиологик хавфсизликнинг кучайтирилган режими талабларига қатъий риоя қилган ҳолда ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президенти қарори қабул қилинди. Ушбу қарорда сайёҳларни суғурталаш, уларга коронавирус юқтирган ҳолда 3000 АҚШ долларига қадар пул тўлаш асосий ташаббуслардан бири сифатида белгиланган.

Бундан ташқари қарорда хорижий сайёҳларга хизмат кўрсатувчи объектларда “Uzbekistan. Safe travel GUARANTEED” тизими мажбурий тартибда жорий этилиши белгилаб ўтилган бўлиб, ушбу тизим бўйича сертификатлаштиришдан ўтмаган туризм объектлари ташкилотларининг мансабдор шахслари қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда жавобгарликка тортилиши кўрсатиб ўтилган.

Шунингдек, 2020 йил 9 декабрь куни Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида пандемия шароитида туризмни ривожлантириш масалалари муҳокамасига бағишланган видеоселектор ўтказилди. Селекторда 2021 йилда 1,7 миллион хорижий, 7,5 миллион маҳаллий сайёҳларни жалб қилиш, туризм хизматлари экспортини 370 миллион долларга етказиш мақсад қилинганлиги, зиёрат туризми имкониятларидан фойдаланган ҳолда 700 минг зиёратчини жалб қилиш ва 130 миллион долларлик хизматлар экспортини таъминлаш мумкинлиги таъкидлаб ўтилди ҳамда бу бўйича бир қатор вазифалар белгилаб олинди [10].

Туризм соҳаси пандемия шароитида барқарор ривожланишини таъминлашга қаратилган чора-тадбирларнинг мантиқий давоми ўлароқ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 9 февралдаги “Ўзбекистон Республикасида ички ва зиёрат туризмни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармонида асосан бир қатор имтиёз ва преференциялар муддатлари 2021 йил 31 декабрга қадар узайтирилди.

Санаб ўтилган чора-тадбирларнинг ўз вақтида ва самарали қўлланилиши туфайли мамлакатимизда туризм соҳаси мутлақ фалажликдан қутқариб қолинди. Ички туризм имкониятларидан фойдаланишга катта эътибор қаратилди.

Шу билан бирга, туризм соҳаси ривожланиб бориши ёки инқирозга учрашидан қатъи назар, бундай ҳолат, албатта, меҳмонхоналар соҳасига ҳам таъсир кўрсатмасдан қолмайди. Бугунги кунда меҳмонхоналар махсус иловалар орқали хона тури ва номерини танлашдан бошлаб, унга тўлов қилишгача бўлган барча жараёнларни рақамлаштиришдан мутлақ манфаатдор сифатида иш олиб бормоқда. Мана шундай технологиялардан бири Hilton Hotels технологияси бўлиб, ҳозирда синовдан ўтказилмоқда. Мазкур технологияга мувофиқ фойдаланувчи меҳмонхона хизматларига буюртма бериш, меҳмонхона харитаси билан танишиш ва бошқа зарур хизматлар фойдаланиши мумкин.

Умуман олганда, ҳозирда дунёда “Туризм 4.0” рақамли платформаси татбиқ этилмоқда ва унга қуйидаги принциплар хос:

- барча босқичларни иложи борица автоматлаштириш;
- илмий-тадқиқот ишларининг салмоқли ҳиссаси ва аҳамияти;
- барча тизимларни бошқариш ва сайёҳлик хизматлари босқичларини Интернетдан фойдаланган ҳолда амалга оширилишини таъминлаш;
- туристик хизматлар ягона ўзаро алоқанинг функционал босқичлари онлайн тарзда амалга оширилишини таъминлаш [14].

“Туризм 4.0” тизими рақамлашиш даражаси энг юқори бўлган ривожланган давлатларда ривожланаётганини кўриш мумкин. Умуман олганда, туризмда электрон тижоратнинг жадал ривожланиши АҚШ, Фарбий Европа мамлакатлари, Ҳиндистон, Бразилия ва Россия каби давлатларда кузатилмоқда. Хитой, Чили ва бошқа туристик салоҳияти юқори давлатларда

ҳам рақамли туризмни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу эса туристик салоҳиятини ривожлантиришни истовчи барча мамлакатларнинг электрон туризм бозорига қўшилишини англатади.

Хулоса ўрнида қуйидаги фикрларни билдириш мумкин:

1. Рақамли иқтисодиётнинг дунё мамлакатлари ва глобал иқтисодиётга кириб боришининг кучайиши туризм соҳасининг ҳам рақамлашувига катта таъсир қилади;

2. Мобил телефонларнинг кенг тарқалиши, “Интернет” жаҳон ахборот тармоғи, жумладан, веб-сайтлар, ижтимоий тармоқлар, шунингдек мобил иловалар орқали хизматлар буюртма қилиш ва уларнинг ҳақини тўлаш тизимининг мавжудлиги туризмни рақамлаштириш учун катта имкониятлар яратади;

3. Глобал пандемиянинг жаҳон туризмга салбий таъсири фонида ҳар бир давлат кўпроқ сайёҳни ўзига жалб қилиш истагида бўлади, аммо коронавирус хавфининг ҳали-ҳамон мавжудлиги сабабли кўпчилик бу вақтда саёҳатга чиқишни хоҳламайди. Бундай вазиятда қайси давлат сайёҳларга кўпроқ қулайлик ярата олса, ўша давлатга сайёҳлар оқимининг кучайиши кузатилади. Мазкур ҳолатда рақамли туризмнинг ўрни катта бўлиб, у сайёҳлар учун улкан қулайликлар яратади ва қаерда у яхши ривожланган бўлса, ўша ерда туризм ривож кузатилади.

Юртимизда рақамли туризмни ривожлантириш бўйича қуйидаги ишлар амалга оширилган:

- Тадбиркорлик, шу жумладан туризм фаолиятини амалга ошириш учун ер участкаларини электрон онлайн-аукцион орқали бериш жорий қилинган;

- Турар жойларни ижарага беришнинг Ягона электрон реестри яратилган ва юритиб келинмоқда;

- Туризм фаолияти учун лицензияни олиш учун электрон мурожаат қилиш мумкин, бунда мурожаат “ягона дарча” принципи асосида кўриб чиқилади;

- Туризм фаолиятини лицензиялашда лицензиатнинг ўз веб-сайтига эга бўлиши, мазкур сайтда электрон тўловларни амалга ошириш ва буюртмачилар билан электрон тижорат шартномасини тузиш имконияти яратилиши шарт қилиб белгиланган;

- Электрон гид хизмати, ҳунармандчилик маҳсулотлари ва сувенирларни электрон харид қилиш бўйича платформалар ташкил қилинган;

- Электрон виза, сайёҳларни электрон рўйхатдан ўтказишнинг электрон тизими йўлга қўйилган.

Шунга қарамадан жаҳон миқёсида ва юртимизда рақамли туризм ривожига қуйидагилар тўсқинлик қилади:

- Норматив-ҳуқуқий (рақамли иқтисодиётга ўтиш, шу жумладан, шахсий маълумотлар муҳофазаси, аккаунтлар ва тақдим этилган маълумотларнинг ишончилигини назорат қилиш бўйича аниқ норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг йўқлиги) [15];

- Умумий беқарорлик (мамлакатнинг рақамли майдонга қўшилиш учун ҳудудларнинг молиявий ва сиёсий имкониятлари ўртасидаги фарқлар);

- Юқори технологиялар, стартапларга қилинадиган инвестицияларнинг камлиги, технологиялар трансфери ва тайёр маҳсулотлар импортининг ривожланмаганлиги;

- Аҳоли турмуш даражасидаги тафовутлар (замонавий функционал гаджетларни сотиб олиш, Интернетнинг пулли контент ва роуминг хизматларидан фойдаланиш имконининг ҳаммада ҳам мавжуд эмаслиги);

- Аҳолининг рақамли саводхонлигининг етарли даражада эмаслиги (айримлар рақамли технологияларнинг имкониятлари ҳақида маълумотга эга эмаслиги ёки фақатгина юзаки билиши).

Юқоридагилардан келиб чиққан ҳолда қуйидагиларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

Барча ҳудудларни тезкор интернет билан таъминлаш бўйича давлат дастурини қабул қилиш;

Аҳолининг рақамли иқтисодиёт бўйича саводхонлигини ошириш мақсадида мобил иловалар, тарғибот воситаларини яратиш [12];

Халқаро миқёсдаги дастурлар учун Ўзбекистон туристик салоҳиятини намойиш қилувчи мобил иловалар, дастурлар, рекламалар сонини ва сифатини ошириш [15];

Туристлик зоналарда яқка тартибдаги уй-жойлар томонидан кўрсатиладиган хизматларни ҳам рақамлаштириш;

Рақамли туризм салоҳиятини ривожлантиришга қаратилган стартапларни давлат томонидан субсидиялар, ссудалар ёки давлат-хусусий шериклиги шаклида инвестициялашнинг ташкилий-ҳуқуқий асосларини ишлаб чиқиш, бу бўйича республика миқёсида турли танловлар ташкил этиш. Сўнгги йилларда (2016-2021) дунё миқёсида бундай стартапларга бўлган талаб 62 фоизга, мобил илова орқали темирйўл чипталарини харид қилиш 50 фоизга, туристик хизматлардан фойдаланиш 65 фоизга ошган [13].

Олиб борилган таҳлиллар мобайнида иқтисод ва ҳуқуқ ўзаро боғлиқлиги ва улар бир-бирини тақозо қилувчи ҳамда тартибга солувчи соҳалар эканлиги яна бир бор намоён бўлди. Худди шундай рақамли туризмни ҳам иқтисодий-ҳуқуқий тартибга солиш унинг ривожига ҳисса қўшмасдан қолмайди.

Иқтибослар/Сноски/References

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 5 январда “Ўзбекистон Республикасида туризмни жадал ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5611-сон Фармони <https://lex.uz/docs/4143188>

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 13 августдаги “Ўзбекистон Республикасида туризм соҳасини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5781-сон Фармони <https://lex.uz/docs/4474527>

3. Всемирный банк. 2018 год. Доклад о развитии цифровой экономики в России, сентябрь 2018 года, «Конкуренция в цифровую эпоху: стратегические вызовы для Российской Федерации».

4. Родигин Л. А., Родигин Е. Л. Интернет-технологии в туризме и гостеприимстве. Лекции [Текст] : учеб. пособ. / РМАТ. – М. : Советский спорт, 2014.

5. Абидова Д., Хошимов Б. Цифровизация в туризме шаг в новую эпоху развития отрасли. “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 1, yanvar-fevral, 2021 yil.

6. Шаховалов Н.Н. Интернет-технологии в туризме. Учебное пособие. - Барнаул: Издательство АлтГАКИ, 2007.

7. Богомазова И.В., Аноприева Е.В., Климова Т.Б. Цифровая экономика в индустрии туризма и гостеприимства: тенденции и перспективы // Сервис в России и за рубежом. 2019. Т. 13. Вып. 3. С. 34-47. DOI: 10.24411/1995-042X-2019-10303.

8. UNWTO. International Tourism Highlights. URL: https://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2020.pdf

9. UNWTO: число международных турпоездов в первом квартале сократилось на 83%. URL: <https://tourism.interfax.ru/ru/news/articles/79149/>

10. Шавкат Мирзиёев видеоселектор ўтказди: пандемия шароитида туризмни ривожлантириш масалалари муҳокама қилинди. URL: <https://www.xabar.uz/jamiyat/shavkat-mirziyoyev-videselektor-otkazdi-pandemiyasi-sharoitida>

11. Джанджугазова Е.А. Применения интернет-технологий для сферы туризма и гостеприимства в контексте проблемы освоения профессиональных компетенций. Современная экономика: проблемы и решения. №3(75)

12. Рузиназаров Ш.Н., Ачилова Л.И. Электронный сделки и проблемы их применения в условиях цифрового гражданского оборота (Electronic transactions and problems of their application in a digital civil turnover //development of society and science in the digital economy) // Развитие общества и науки в условиях цифровой. – 2020. - С. 4-25)

13. Черевичко, Т. В. Темякова, Т. В. Цифровизация туризма: формы проявления. Изв. Сарат. ун-та. Нов. сер. Сер. Экономика. Управление. Право. 2019. Т. 19, вып. 1. Стр. 63

14. Ruzinazarov Sh., Achilova L., Rakhmonkulova N. Problems of fundamental scientific and methodological support of digital civil turnover/Journal of Hunan University Natural Sciences <https://johuns.net/index.php/abstract/72.html>

15. Рузиназаров, Ш., & Ачилова, Л. (2017). Актуальные вопросы совершенствования законодательства по обязательствам причинения вреда. Review of law sciences, 1(1).